

BERGAMA KRAL HANEDANININ ŞECERESİ

*Clemens Bosch*¹

Bergama kral hanedanının şeceresi bahsi, bir çok âlimler tarafından araştırılmış ve mesele kat'î surette aydınlanmış sayıldığından, ilk bakışta bir kere daha bahis mevzuu edilmesine lüzum hasıl olamayacağı zannolunur. Lâkin yakından bakılınca, görülür ki, meselenin aydınlanmış addedilen bu şekli bir usûl hatasına dayanmaktadır ve ilim, tamamiyle keyfî bir konstruksiyonu kabul ederek, kendini iğfal ettirmiştir.² Helenistik tarihine dair nakledilegelen me hazlar bir enkaz halinde olduğundan, vazifemiz onları mümkün olduğu derecede tanzim ve biri birine eklemektir. Bilmediğimiz nelerse, onları mütevaziane itiraf etmeliyiz. Fakat hiç bir kimsenin, kendisi tarafından daha önce tasarlanmış fikirler için vücuda getirilen münasebetlere uysun diye, bu enkazın bazı kısımlarını, keyfine göre, öteye beriye atmağa veya değiştirmeğe hakkı yoktur.

Bundan dolayı bu meselelerin hepsini bir kere daha — ümit olunur ki, artık son defa olarak — yeni baştan bahis mevzuu etmek ve üniversitedeki talebelerimizin istifadesi için, tarihî menbaların metodik bir tetkikini vermek gerektir.

Bu tetkik için hareket noktası, Strabon'un 13, 4, 1—2 de Mysia mıntakasının tasvirinde, Bergama hükümdarları ve onların en mühim icraatı hakkında vermiş olduğu açık ve toplu malûmattır.

¹ Bu yazı Afif Erzen tarafından almaneadan türkçeye çevrilmiştir.

² Yanlışlık, G. Cardinali tarafından, *La genealogia degli Attalidi* (Memorie d. R. accad. d. scienze di Bologna, seri I, c. 7, 1912/13) 'de yapıldı ve Ernst Meyer tarafından, *Zam Stammbau der Attaliden* (Klio 19, 1925, 462) 'de aynen alındı. K. J. Beloch gibi münekkî bir âlimin, kendi eserinde (*Griechische Geschichte*, IV, 2 (1927), 206), Cardinali'nin konstruksiyonuna kanması, şayan-ı hayrettir. En son olarak W. Hoffmann tarafından bu mesele üzerinde yapılan mücmel tetkik, *Philetairos*, R E 19 (1938), 2158, gayet sathîdir. O Cardinali'nin eserine istinat etmekte olan malûmatı, tabîî ve menbalarla tevsik edilmiş gibi, kabul ediyor. Hoffman'ın menbaları zikretme şekli kendisinin onları gördüğüne ihtimal bırakmamakla beraber, menbalara bakmış olduğu da varit olabilir. Fakat o menbaları her halde tetkik etmemiştir. Biz, bu tetkikimiz devamca, eserleri münakaşa edecek ve bu arada Cardinali'nin hatasını daha yakından tavsif edeceğiz.

I. Strab. 13, 4, 1 — 2

« Ἐχει δὲ τινα ἡγεμονίαν πρὸς τοὺς τόλους τούτους τὸ Πέργαμον, ἐπιφανῆς πόλις καὶ πολλὴν συνευτυχήσασα χρόνον τοῖς Ἀτταλικοῖς βασιλεῦσι καὶ δὴ καὶ ἐντεῦθεν ἀρχτέον τῆς ἐξῆς περιουσίας, καὶ πρῶτον περὶ τῶν βασιλέων ὁπόθεν ὠρμήθησαν καὶ εἰς ἃ κατέστρεψαν ἐν βραχέσι δηλωτέον. ἦν μὲν δὴ τὸ Πέργαμον Αὐσιμάχου γαζοφυλάκιον τοῦ Ἀγαθοκλέους, ἐνὸς τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων, αὐτὴν τὴν ἄκραν τοῦ ὄρους συνοικουμένην ἔχον ἔστι δὲ στροβιλοειδὲς τὸ ὄρος εἰς ὀξείαν κορυφὴν ἀπολήγον. ἐπεπίστευτο δὲ τὴν φυλακὴν τοῦ ἐρύματος τούτου καὶ τῶν χρημάτων (ἦν δὲ τάλαντα ἑνακιοχίλια) Φιλέταιρος, ἀνὴρ Τιανός, θλιβίας ἐκ παιδός· οὐνέβη γὰρ ἔν τινι ταφῇ θέας οὔσης καὶ πολλῶν παρόντων ἀποληφθεῖσαν ἐν τῷ ὄλῳ τὴν κομίζουσαν τροφὸν τὸν Φιλέταιρον ἔτι νήπιον συνθλιβῆναι μέχρι τοσοῦδε ὥστε πηρωθῆναι τὸν παῖδα ἦν μὲν δὴ εὐνοῦχος· τραφεὶς δὲ καλῶς ἐφάνη τῆς πίστεως ταύτης ἄξιός· τέως μὲν οὖν εὐνοὺς διέμεινε τῷ Αὐσιμάχῳ, διενεχθεὶς δὲ πρὸς Ἀρσινόην τὴν γυναῖκα αὐτοῦ διαβάλλουσαν αὐτὸν ἀπέστησε τὸ χωρίον καὶ πρὸς τοὺς καιροὺς ἐπολιτεύετο ὄρων ἐπιτηδείους πρὸς νεωτερισμόν· ὃ τε γὰρ Αὐσιμάχος κακοῖς οἰκείοις περιπεσὼν ἠναγκάσθη τὸν υἱὸν ἀνελεῖν Ἀγαθοκλέα, Σέλευκός τε ἐπελθὼν ὁ Νικάτωρ ἐκεῖνόν τε κατέλυσε καὶ αὐτὸς κατελύθη δολοφονηθεὶς ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, τοιούτων δὲ θορύβων ὄντων διεγένετο μένων ἐπὶ τοῦ ἐρύματος ὁ εὐνοῦχος, καὶ πολιτευόμενος δι' ὑποσχέσεων καὶ τῆς ἄλλης θεραπείας αἰεὶ πρὸς τὸν ἰσχύοντα καὶ ἐγγύς παρόντα· διετέλεσε γοῦν ἔτη εἴκοσι κύριος ὢν τοῦ φρουρίου καὶ τῶν χρημάτων.

Ἦσαν δ' αὐτῷ δύο ἀδελφοί, πρεσβύτερος μὲν Εὐμένης νεώτερος δ' Ἀτταλός· ἐκ μὲν οὖν τοῦ Εὐμένους ἐγένετο δμώνυμος τῷ πατρὶ Εὐμένης, ὅσπερ καὶ διεδέξατο τὸ Πέργαμον, καὶ ἦν ἤδη δυνάστης τῶν κύκλων χωρίων ὥστε καὶ περὶ Σάρδεϊς ἐνίκησε μάχῃ συμβαλὼν Ἀντίοχον τὸν Σελεύκου· δύο δὲ καὶ εἴκοσιν ἄρξας ἔτη τελευτᾷ τὸν βίον. ἐκ δὲ Ἀττάλου καὶ Ἀντιοχίδος τῆς Ἀχαιοῦ γεγονῶς Ἀτταλός διεδέξατο τὴν ἀρχήν, καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς πρῶτος νικήσας Γαλάτας μάχῃ μεγάλῃ. οὗτος δὲ καὶ Ῥωμαίοις κατέστη φίλος καὶ συνεπολέμησε πρὸς Φίλιππον μετὰ

τοῦ Ῥοδίων ναυτικοῦ· γηραιὸς δὲ ἔτελεύτα βασιλεύσας ἔτη τρία καὶ τετταράκοντα, κατέλιπε δὲ τέτταρας υἱοὺς ἐξ Ἀπολλωνίδος Κυζικηνῆς γυναικός, Εὐμένη Ἀτταλον Φιλέταιρον Ἀθήναιον. οἱ μὲν οὖν νεώτεροι διετέλεσαν ἰδιῶται τῶν δ' ἄλλων ὁ πρεσβύτερος Εὐμένης ἐβασίλευσε· συνεπολέμησε δὲ σῦτος Ῥωμαίοις πρὸς τε Ἀντίοχον τὸν Μέγαν καὶ πρὸς Περσέα, καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἅπασαν τὴν ὑπ' Ἀντιόχῳ τὴν ἐντὸς τοῦ Ταύρου· πρότερον δ' ἦν τὰ περὶ Πέργαμον οὐ πολλὰ χωρία μέχρι τῆς θαλάττης τῆς κατὰ τὸν Ἐλαίτην κόλπον καὶ τὸν Ἀδραμυττηνόν· κατεσκεύασε δ' οὗτος τὴν πόλιν καὶ τὸ Νικηφόριον ἄλει κατεφύτευσε, καὶ ἀναθήματα καὶ βιβλιοθήκας καὶ τὴν ἐπὶ τοσόνδε κατοικίαν τοῦ Περγᾶμου τὴν νῦν οὖσαν ἐκεῖνος προσεφιλοκάλησε βασιλεύσας δὲ ἔτη τετταράκοντα καὶ ἐννέα ἀπέλιπεν υἱῶ τὴν ἀρχὴν Ἀττάλῳ, γεγονότι ἐκ Στρατονίκης τῆς Ἀρτιαράθου θυγατρὸς τοῦ Καρπαδόκων βασιλέως. ἐπίτροπον δὲ κατέστησε καὶ τοῦ παιδὸς νέου τελέως ὄντος καὶ τῆς ἀρχῆς τὸν ἀδελφὸν Ἀτταλον. ἐν δὲ καὶ εἴκοσιν ἔτη βασιλεύσας γέρον οὗτος τελευτᾷ κατορθώσας πολλὰ· καὶ γὰρ Δημήτριον τὸν Σελεύκου συγκατεπολέμησεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἀντιόχου καὶ συνεμάχησε Ῥωμαίοις ἐπὶ τὸν Ψευδοφιλιππον, ἐχειρώσατο δὲ καὶ Διήγυλιν τὸν Καινῶν βασιλέα στρατεύσας εἰς τὴν Θράκην, ἀνείλε δὲ καὶ Πρυσσίαν ἐπισυστήσας αὐτῷ Νικομήδῃ τὸν υἱόν, κατέλιπε δὲ τὴν ἀρχὴν τῷ ἐπιτροπευθέντι Ἀττάλῳ· βασιλεύσας δὲ οὗτος ἔτη πέντε καὶ κληθεὶς Φιλομήτωρ ἔτελεύτα νόσῳ τὸν βίον, κατέλιπε δὲ κληρονόμους Ῥωμαίους· οἱ δ' ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν Ἀσίαν προσαγορεύσαντες ὁμώνυμον τῇ ἡπείρῳ.

Tercümesi

„Bu yerler arasında ön safta bir mevki haiz olan Bergama, uzun zaman Attalos sülâlesi krallarının idaresinde kalarak, kuvvetlenmiş ve mümtaz bir şehir olmuştur. Bunun için işe bu şehrin tasviri ile başlayıp, ilk önce kralların nereden neş'et ettiklerini ve nasıl zeval bulduklarını bildirmek istiyorum. Bergama aslında Büyük İskender'in haleflerinden biri olan Agathokles'in oğlu Lysimachos'un¹ hazine dairesi ve dağın

¹ Büyük İskender devletinin taksiminde, Lysimachos Trakya'yı aldı ve buna ilâveten 301 de, İpsos civarında vukua gelen muharebe dolayısı ile, Anadolu'nun garp kısmını

meskûn tepesinde kâindi. Bu dağ yuvarlak şekilde ve sarp bir tepeye malikti. Bu kalenin ve hazinenin — ki 9000 *talent* kıymetinde idi,¹ — beklenmesi, çocukluğundan beri hadım olan, Tios'lu Philetairos adında, bir adama² emniyet edilmişti.

Vaktiyle o henüz sütte bir çocukken, bir çok seyircinin hazır bulunduğu bir cenaze merasimi esnasında, süt ninesi tarafından taşınmakta idi; öyle bir izdiham vaki oldu ki, çocuk, her taraftan tazyika maruz kalarak, sakatlandı.

Bu suretle o bir hadım olmuştu. Bununla beraber mükemmel bir terbiye görmüş ve o iş için şayan-ı emniyet idi. Bir müddet Lysimachos'a sadık kaldı; fakat onun zevcesi Arsinoe³ kendisine iftira ettiğinden, onunla (Arsinoe ile) muhasamata maruz kalınca, yerini terkederek, o zamanının vaziyetlerine göre, siyasetle iştigal etti. Kendisinin de anladığı gibi, vaziyet bir devrime müsaitti; zira Lysimachos bir aile münazaasından dolayı, kendi oğlu Agatholes'i astırmağa mecbur edildi. Bunu müteakip Seleukos Nikator ona (Lysimachos'a) hücum ederek, imha etti ve kendisi (Seleukos Nikator) bizzat Ptolemaios Keraunos⁴ tarafından habersizce arkadan katledildi. Bu karışıklığın devamca hadım, tam o sırada kendisine en yakın ve en kuvvetli olanı vaad ve itaatle kendine kazanarak, daima kalede vaziyetini muhafaza ediyordu. Böylece 20 sene müddetle kalenin ve hazinenin hâkimi kaldı. Kendisinin iki kardeşi vardı; büyüğü Eumenes, küçüğü Attalos idi. Eumenes'in Bergama'da halef

kazandı. Kendisi 281 de, Kurupedion üzerinde yapılan muharebede, Seleukos I. tarafından mağlûp ve katledildi.

¹ 1 *talent* = 6000 drahmıdır. O halde hazine 54 milyon drahmı kıymetinde idi. Bu, eski zamanlar telâkkisine göre, muazzam bir yekündür.

² Paphlagonya'da bir şehir. Krş. Strab. 12, 3, 8; Paus. 1, 8, 1 ve Karystios Athen. 13, 38 b.'de de Philetairos Paphlagonyalı olarak gösteriliyor.

³ Mısır hükümdarı Ptolemaios I.'un kızı 299 veya 298 de Lysimachos ile evlendirilmişti. Aynı zamanda Lysimachos'un en büyük oğlu Agathokles Arsinoe'nin üvey hemşiresi Lysandra'yı zevceliğe aldı. Arsinoe, kendi çocuklarına saltanat haleflğini temin etmek için, Agathokles'i ortadan kaldırmak çarelerini arıyordu. Sarayda ve memleket dahilinde iki parti husûle geldi. Arsinoe, ihtiyar kralı igfal ederek, galip geldi. Agathokles 284 te veya bir az daha önce idam edildi (Beloeh, GG IV, I, 243, not 1). Bunu müteakip, kendi hayatlarını kurtarmak için, Lysimachos'a isyan eden Agathokles taraftarlarına karşı, Arsinoe harekete geçti. Şu halde Philetairos'un isyanı Agathokles'in ölümünden sonra ve Kurupedion üzerinde yapılan muharebeden önce, yani 284 — 282 tarihleri arasında vukua gelmiş oluyor.

⁴ Mısır hükümdarı Ptolemaios'un en büyük oğludur. Babası Berenike ile evlendiği zaman, verasetten iskat edildi. Bunun üzerine kendisi Lysimachos'un yanına gitti. Kurupedion üzerinde yapılan muharebeden sonra, muzaffer olan Seleukos I. Trakya'ya geçti. Ptolemaios Keraunos onu habersizce öldürdü ve, bundan husule gelen karışıklık neticesinde, Makedonya krallığı tahtını kazandı.

olan aynı isimde bir oğlu vardı. Bu Eumenes daha önceden etraftaki şehirlere o derece hâkim olmuştu ki, Sardeis (Sart) yakınında Seleukos'un oğlu Antiochos'u¹ da bir meydan muharebesinde mağlûp etti. Kendisi, 22 sene hüküm sürdükten sonra, öldü. Attolos ve Achaios'un kızı Antiochis'in² şimdi idareyi üzerine almakta olan Attalos adında bir oğulları vardı. O, büyük bir muharebede galatları mağlûp ettikten sonra, ilk kral ilân edildi. Bu romalıların da dostu oldu ve rodosluların deniz kuvvetleri ile birlikte, Philipp'e³ karşı olan harpte, onlara yardım etti. 43 sene idareden sonra, ihtiyar bir yaşta öldü ve zevcesi Kyzikos'lu Apollonis'ten olan Eumenes, Attalos, Philetairos ve Athenaios (adlarında) 4 oğlunu varis bıraktı. Küçük kardeşler hususî hayat süren kimselerdi; fakat en büyüğü olan Eumenes, hükümeti üzerine aldı. O (Eumenes), Büyük Antiochos'a⁴ karşı olan harpte ve Perseus⁵ aleyhine, romahlara yardım etti. Romalılar da daha önce Antiochos'un hâkimiyeti altında bulunmuş olan Torosların bu cihetindeki arazinin hepsini kendisine verdiler. Evvelce Bergama'ya ancak denize kadar olan az miktardaki şehirler, yani Elaia körfezine ve Adramytion'a kadar imtidat eden yerler, tâbi idi. O (Eumenes) şehri süslüyor, Nikephorion koruluğunu tesis ediyor, abideler, kütüphaneler yaptırıyor ve şehri şimdiki büyüklüğüne erdirmeye kendine bir şeref addediyordu. 49 sene krallık etti ve devleti zevcesi, Kappadokya kralı Ariarathes'in kızı, Stratonike'den olan oğlu Attalos'a bıraktı. Henüz küçük bir çocuk olan oğlunun vasiğini ve devleti kardeşi Attalos'a tevdi etti. Bu 21 sene müddetle devleti idare etti ve icraatla dolu bir hayattan sonra, ihtiyar bir yaşta öldü. Zira o Antiochos'un oğlu İskender'e, Seleukos'un oğlu Demetrios'a⁶ karşı olan muhasamatta, yardım etti ve romalılarla birlikte, sahte Philip'e⁷ karşı harbetti. Trakya'ya da bir askerî harakât tertip ve icra ederek, orada kainerin kralı Diegylis'i yendi. Prusias'ı öldürdü ve

¹ Seleukos I. 'un oğlu Antiochos I.

² Krş. s. 114, not 1.

³ Makedonya kralı Philipp V. ; mevzubahsolan, ikinci Makedonya harbi denilen muharebedir (200—189).

⁴ „Büyük“ lâkabı ile anılan Suriye hükümdarı Antiochos III. 'tur. Harp 192 den 189 a kadar devam etti. "

⁵ Son Makedonya kralı ve Philipp V. 'in oğlu. Mevzu bahsolan üçüncü Makedonya harbi denilen muharebedir (171—168).

⁶ İskender I. Balas, saltanat varisi olarak, Suriye kralı Demetrios I. 'a karşı isyan etti; Mısır ve Bergama'nın yardımı ile, onu mağlûp etti ve kral olarak, 150—146 'ya kadar Suriye 'de icra-i hükümet etti.

⁷ Adramytionlu bir çarpıcı olan Andriskos, kendisinin Makedonya kralı Perseus 'un oğlu olduğunu ilân ediyor ve kendine Philippos ismini veriyordu. Kendisi 148 senesinde Q. Caecilius tarafından, Bergama'nın yardımı ile, mağlûp edildi.

yerine onun oğlu Nikomedes 'i¹ geçirdi. Hükümeti vasisi olduğu Attalos 'a bıraktı. Bu ise, 5 sene icra-i hükümet etti. Kendisine Philometor namı verildi ve nihayet bir hastalıktan öldü. Romalıları kendi varisleri yerine koydu. Onlar (romalılar) memleketten bir vilâyet teşkil ettiler ve ona Asia ismini verdiler ki, bütün bir kıt'a-i arzda o isimle anılıyor“.

Daha ileride kronoloji muayyen bir rol onyayacağından, ilk önce bu tesbit edilmelidir. Strabon Bergama hükümdarlarının hepsinin, icra-i hükümet ettikleri yılların sayısı ile birlikte, bir listesini veriyor :

- 1 — Philetairos, 20 yıl
- 2 — Eumenes I., 22 yıl
- 3 — Attalos I., 43 yıl
- 4 — Eumenes II., 49 yıl
- 5 — Attalos II., 21 yıl
- 6 — Attalos III., 5 yıl.

Buna göre, bütün sülale 160 yıl hüküm sürmüş oluyor. Lâkin biz iki tane mutlak tarihe malik bulunmaktayız ki, onların yardımı ile bu izaffi kronolojiyi bizim kendi zaman hesaplarımız hakkındaki sistemimiz içerisine yerleştirebiliriz. Plutarch *Tib. Gracch.* 14'te bildirdiği gibi, Attalos III.'un ölümü Tib. Gracchos'un Roma'da halk Tribun'u olduğu yıla, yani m. ö. 133 e tesadüf ediyor. Fakat bu tarihten, geriye doğru hesap yürüttüğümüz takdirde, Philetairos'un ilk yılı için m. ö. 298 senesine vasil oluyoruz ki, bu pek erkendir.² Bundan başka bütün bunlar sonra ikinci tarih ile uygunluk göstermez. Bu Attalos I.'un ölümü ile alâkadardır ki, Livius 33, 21, I.'ya göre,³ Attalos I. Kynoskephalai muharebesi sırasında, yani m. ö. 197 yazında, ölmüştür. Strabon'un ifadesine göre, m. ö. 133 yılından geriye doğru her kralın saltanat yılını hesap ettiğimiz takdirde, Attalos I.'un ölümü yılı olarak, 208 senesine geliriz. Bu iki, 133, 197 tarihlerinin doğrulduğundan şüphe etmeğe imkân yoktur; çünkü bunlar vesikalarımızda malûm ve tarihleri mesbut tarihî hâdiselere bağlıdır. Şu halde Strabon'un listesinde bir yanlışlık gizlenmiş olmalıdır. Attalos I.'un ölümü tarihi olan 197 yılından geriye doğru hesap edersek, Philetairos'un hükümete başladığı tarih için 282

¹ Bithynia kralı Prusias II. 183—149; Nikomedes II. 149—120.

² Yukarda, s. 108, not 3 te tesbit edildiği gibi, Philetairos'un hükümet zamanının başlangıcının tahminen 284—282 arasına isabet etmesi lâzımdır.

³ Bunun için bk. Polyb. 18, 41. Kendisi bunu Livius'un eserinden çıkarmıştır. Fakat o yalnız parçalar halinde bize intikal etmiştir.

yılım bulmuş oluruz. Buna karşı hiç bir itiraz olmaz. Zira yukarıda (bk. s. 108, not 3) tesbit ettiğimiz gibi, Philetairos'un istiklâlini ilânı 284 – 282 yılları içinde vukua gelmiş olmalıdır. Bununla beraber Polybios (18, 41, 8)'ta ve Livius (33, 21, 1)'ta Attalos I.'un, Strabon'un dediği gibi, 43 yıl değil, 44 yıl hükümet sürdüğünü bildiriyorlar. Polybios daha büyük otoriteye sahip olduğundan, onun tradisyonunu tercih etmek mecburiyetindeyiz. Attalos I. için şimdilik 44 yıl koyalım; bu takdirde Philetairos'un hükümete geçişi 283 yıla isabet ediyor. Bundan çıkan netice, tekmil sülâlenin hükümet sürdüğü müddet 160 tan 150 ye inmek mecburiyetinde kalıyor ve aranılan hata 10 sene tutuyor demektir. Böyle bir hata kolayca, görmemezlik yüzünden bir yazı hatası olarak, ileri gelebilir ve ihtimaldir, hiç te Strabon'a yükseltilecek bir şey değil, bilâkis onun metninin orta çağdaki müstensihlerinden biri tarafından işlenmiştir. Şimdi artık yanlışlığın nereye gizlendiği meselesi kalıyor. Attalos I.'a kadar olan kral listesinin birinci kısmı bu halde düzeninde olduğundan, 10 seneyi 3 son kraldan birinin hükümet sürdüğü yıllardan tarhetmek mecburiyetindeyiz. Attalos III.'un 5 senelik devrinden bunu tarhedemeyiz. Attalos II.'un 21 senelik hükümet zamanından 10 sene alıkoyalım. Bu takdirde o yalnız 11 sene idarede kalmış oluyor ki, bu imkânsızdır. Zira o bu suretle ancak 149 yılında devlet idaresine başlamış olacaktır. Fakat kendisinin daha 156/155 yılında, Bithynia kralı Prusias II. ile, harp ettiğini biliyoruz.¹ O halde yanlışlık Eumenes II.'te kalıyor ve onun 49 senelik hükümet zamanını 39'a indirmek mecburiyeti hasıl oluyor. Fakat bu suretle de mesele henüz izah edilmiş olmaz. 197—133 arasındaki zamana şimdi son 3 kralın idare müddetlerini korsak, Eumenes II. için ancak 38 sene kaldığını görürüz (bk. aş. liste). Burada Strabon'un bir diğer yanlışlığı bulunduğu görülüyor. Lâkin bu mesele çok basit bir tarzda hallolunabilir; zira Strabon'un Eumens II.'e fazla olarak verdiği bu bir yılı, kendisi zaten Attalos I.'un zamanından tarhetmiştir. Bu suretle her iki kralın idare müddetlerinin yekûnu dâima 72 sayısını veriyor. Daha yakından bakılınca, görülür ki, burada mevzu bahsolan şey kat'iyen esas mânada bir hata değil, yalnız yapılan hesapların dakik olup olmamasıdır. Hellenistik devri tarihçileri esasen kendi kronolojilerini olympia senelerine göre tayin etmeği itiyat etmişlerdir. Olympiya senelerinin yıl başı ise, yaza isabet ederdi. Attalos I.'un öldüğü m. ö. 197 senesinin yazında 145. olympianın IV. yılı başlıyordu. Kynoskephalai muharebesi yazın vuku bulduğundan ve Attalos I. da bu sırada öldüğünden, onun ölümü tahminen olympia senesinin başlangıcına isabet ediyor. Polybios gibi Strabon da tam senelere göre hesap

¹ Bu tarihin tayini için bk. Wileken, RE 2, 2172 v.dd.

yaparak, yarım, üçte bir yahut dörtte bir seneleri nazar-ı dikkate almadığından, burada her şey Attalos I.'un ölümünün olymphia yıl başından önceye ve yahut sonraya konulmasına bağlıdır. Anlaşılan Strabon onun ölümü tarihini yeni seneden önceye vaz ediyor ve bu suretle binetice Attalos I. 43 ve Eumenes II. 39 sene müddetle icra-i hükümet etmiş oluyorlar. Lâkin Polybios bunu sene başından sonraya vaz ediyor ki, bu takdirde Attalos I. 44, Eumenes II. 38 saltanat yılma malik olmuş oluyorlar. Bu hususta mevzubahs olan zaman farkı, bir kaç günden ibaret olabilir ve her iki halde de hâdise m. ö. 197 senesinde kalıyor. Strabon'un verdiği malûmatı ve onun görünüşteki tenakuzunu, ancak burada arz olunduğu vecihle izah edebiliyoruz ve bu suretle aynı zamanda Polybios'un hesap tarzının daha doğru olduğu neticesi çıkıyor.

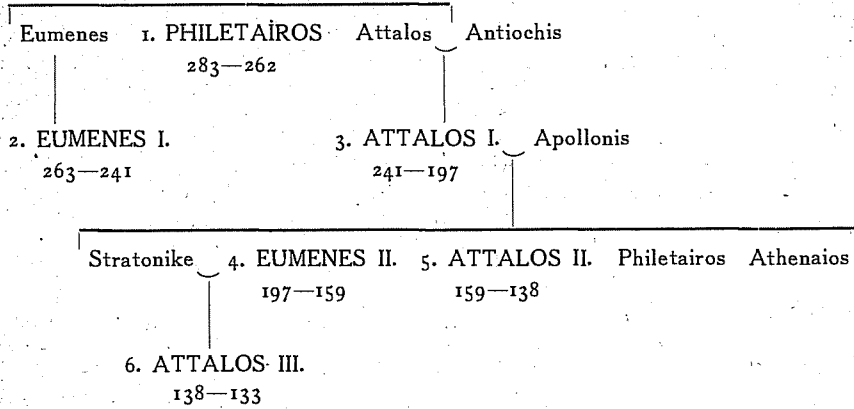
133 ve 197 sabit noktalarından hesap edelim; bu suretle Bergama krallarının kronolojisi tavazzuh etmiş olur:

- 1 — Philetairos : 20 yıl, 283 - 263
- 2 — Eumenes I. : 22 yıl, 263 - 241
- 3 — Attalos I. : 44 yıl, 241—197
- 4 — Eumenes II. : [38] yıl, 197—159
- 5 — Attalos II. : 21 yıl, 159—138
- 6 — Attalos III. : 5 yıl, 138—133.¹

Şu halde başlangıçta Strabon'un verdiği malûmattan çıkan netice gibi, bütün sülâle 160 yıl değil, 150 yıl hükümran olmuş oluyor. Şimdiye kadar olan araştırmalarda Strabon'un verdiği rakkamlardaki tenakuzlar ve yanlışlıkların aslında, hatalardan ileri gelmediği ve bunların tamamen tenevvür edebildiği meydana çıkmış oluyor. O halde Strabon'un Bergama hükümdar ailesinin akrabalık münasebetleri hakkında, verdiği malûmata derunî tenakuzlar görmediğimiz takdirde, şüphe etmeğe hele hiç bir sebep yoktur. Şu halde ilk önce Strabon metnini bu gibi tenakuz cihetinden tetkik edelim; sonra da bulduğumuz neticeyi diğer menbalarla karşılaştıralım ve burada da her şey cebirsiz bir birine uygunluk gösteriyorsa, o zaman Strabon tarihî tenkit önünde haklı çıkmış olur. İşte bu yegâne ilmî metoddur ve bunun dışına çıkan her şey gayri-ilmî, aşırı bir tenkitten ibarettir. Strabon'un verdiği malûmat müşkülatsız

¹ Bu liste umumiyetle ilim âlemi tarafından da kabul edildi. Daha sonraki tarihî eserlerde yapılan inhiraflar, sebepsiz şeylere istinat eden faraziyelerdir.

bir şema içine konabilir. Biz bunu, mücmel malûmatı kolaylaştırmak için, tetkikimizin başlangıcına koymak istiyoruz.



Philetairos 80 sene yaşadı; ¹ o halde, 263 te öldüğünden, 343 senesinde doğmuş oluyor. Kendisi Lysimachos 'a isyan ettiği zaman 60 yaşında bulunduğundan, veraset ve hükümdarlığın halefligi meselesini mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda tanzim etmek için, bütün sebepler mevcuttu. Kendisi çocukluğunda bir kaza neticesi hadım olmuştu ve dolayısı ile çocuksuzdu. Buna binaen ya kardeşlerinin birini yahut da onların züriyetinden bir kimseyi kendisine varis yapması en tabii bir haldi. Aynı isimde bir oğlu olan büyük kardeşi Eumenes² Lysimachos hizmetinde, Paphlagonia şehirlerinden biri olan Amastris 'te³ şehir kumandanı idi. Kendisinin Philetairos ile olan yakın akrabalığı dolayısı ile, tıpkı onun gibi, Arsinoe 'nin desiselerinden korkmuş olması ve bundan dolayı aynı suretle 283 te Lysimachos 'a karşı istiklâlini ilân etmiş bulunması ağıleb-i ihtimaldir. Lysimachos 'un ölümünden sonra vukua gelen karışıklıklardan istifade ederek, tıpkı Philetairos gibi, bizzat bir sülâle kurması kendisinden beklenebilirdi. Şüphesiz orada hâdiseler, Bergama 'da olduğu gibi, cereyan etmiyordu. Kendisi 279 da Amastris şehrini Pontos kralı Ariobarzanes 'e terke mecbur oldu⁴ ve bunun üzerine

¹ Ps.-Luk. Makr. 12.

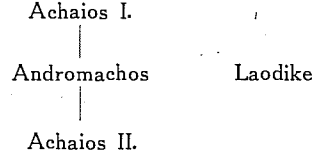
² Daha sonra Bergama kralı olan bu oğlu, Eumenes I., 283 tarihinde yaşamış veyahut en geç bu sıralarda doğmuş olmalıdır. Çünkü 263 tarihinde hükümete geçebilme için, onun en az 20 yaşında bulunmuş olması icap eder. 241 senesinde öldüğünden, bu asgarî yaşa göre, ancak 42 yaşına varmış oluyor. Fakat bu, Attalos sülâlesi hükümdarlarının göze çaracak derecede uzun ömürlerine nazaran, çok şayan-ı hayret bir şey olsa gerektir. Lâkin biz bu hususta ihtimalden daha ötesine gidemiyoruz. Mamafih Ktesikles, *Athen.* 10, 64 'e göre, kendisi ayyaşlıktan ölmüştür.

³ Bk. s. 110, not 3.

⁴ Memn. *göst. yer.*; tarih tespiti için bk. Willrich, RE 6, 1104.

Bergama'ya Philetairos'un yanına gitti. Philetairos, hâkimiyetinin ilk senelerinde, bu kardeşinin veya onun oğlunun kendisine varis olmasını nazarı dikkate alamazdı. Öteki kardeşi Attalos'un kendisinin küçük kardeşi olduğunu Strabon sarahatle bildirmektedir. Attalos'un bir Suriye prensesi olan zevcesi, Achaios'un kızı, Antiochis idi.¹ Bu evlenmenin Philetairos'un Lysimachos'a karşı isyanından, yani 283 ten sonra aktedilmiş olacağı kendiliğinden anlaşılır; zira daha önce Suriye kralının kendi ailesi mensubundan birini tanımamış, alelâde bir şahsa zevceliğe vermesine mahal yoktur. Bu izdivaç daha ziyade Philetairos'un yeni istiklâl politikasının bir neticesi ve Bergama'da büyük bir siyasî muvafakiyet addedilmiş olmalıdır; çünkü bu sıhriyetin manası en az Philetairos'un istiklâlinin büyük Suriye devleti tarafından tanınması demektir.²

¹ Eski zamanın tarihî eserlerinde Achaios isminde aşağıdaki şahıslar zikrolunmaktadır: 1. Bizim bahsettiğimiz Achaios, Philetairos'un kardeşi, Attalos'un zevcesi Antiochis'in babası (Strab. 13, 4, 2). 2. Achaios, Suriye kralı Antiochos II. ile evlenmiş olan Laodike'nin babası (Euseb. Chron. Arm., Karst 118). 3. Achaios, Suriye kralı Seleukos II. (246—225) ile evli bulunan Laodike'nin kardeşi Andromachos'un oğlu (Polyb. 4, 51, 4; 8, 22, 11). 4. Seleukos II.'un kumandanı olarak, Adromachos ile birlikte, Antiochos Hierax'a karşı olan harbe iştirak eden Achaios. Buna göre aralarında bir nesil fark olan bir büyük ve bir de küçük Achaios, yani bir büyük baba ve bir de torun vardır:



Laodike'nin Eusebios tarafından Antiochos II.'un ve Polybios tarafından Seleukos II.'un zevcesi olarak gösterilmesi ile husûle gelen tenakuzü, burada halledecek değiliz. Krş. Stähelin, RE 12, 701. Orada bu mesele üzerine mevcut eser ve mehzalar bir araya toplanmıştır. Bir çok şahısların aynı isimde olması hasebi ile, „Laodike“ makalesinde (RE, 12, 699 v.dd.) bu isimde 32 adet kadın gösterilmektedir. Bunun için eski zamanlarda tarihçilerin türlü karışıklıklar yaptıklarına hayret etmemelidir. Beloeh'un (GG IV 2, 204 v.dd.) da bu mesele hakkında verdiği hal sureti kanaatbahıştır. O, Achaios I.'un Antiochos I.'un bir kardeşi ve sülâle müessisi Seleukos I.'un küçük oğlu olmasına ihtimal veriyor. Her halde Achaios ailesinin Suriye kral hanedanı ile akrabalığı veya onunla sıhriyeti vardır. Bizim Antiochis'in babası, Achaios I.'un aynı olabilir. Bu takdirde Antiochis, ya Antiochos II.'un zevcesi Laodike'nin hemşiresi ve yahut da Selukos II.'un, yani Suriye büyük kralının zevcesinin bir hemşiresi idi.

² Pausanias, 1, 10, 4 e göre, Philetairos, hazinesi ile birlikte, Seleukos I.'a teslim olmuştu. Fakat hakikatte Philetairos kendi mıntakasında müstakil bir prens gibi idi, hazinesi de kendi elinde kaldı ve hiç bir zaman Bergama'ya Suriye işgal kuvvetleri gelmedi. Pausanias'ın sözleri şu suretle anlaşılacak mecburiyetindedir: Philetairos siyaseten Seleukos I.'a iltihak ederek, onunla beraber Lysimachos'a karşı iş birliği yapmıştır. Philetai-

Diğer cihetten bu vaziyetler altında Attalos'un Suriye prensesi ile evlenmesi, Bergama için onun tahta halef seçildiği manasını veriyordu. Zira Büyük Suriye kralı kendi akrabasını ancak bizzat Bergama hükümdarına veya, hiç olmazsa, onun taayyün etmiş halefine zevceliğe verebilirdi. İlk önce devleti idare edecek kimselerin Antiochis'ten gelecek nesle ait olması temin edilmeli idi. Bu teemmülden Philetairos'un kardeşi Attalos'un halef olmasının kararlaştırılmış olduğu neticesine varılır. Bütün buna benzer meselelerde olduğu gibi, bunun da hukukî şeklinin adopsiyon suretinde tecelli ettiğine ihtimal verilebilir. Bu suretle Philetairos'un kardeşi Attalos, Philetairos'un oğlu Attalos olmuş olur. Bu ihtimal bize bilâhare kitabelerle teyit olunuyor. Bu Attalos'un Antiochis ile evlenmesinden neş'et eden ve aynı ismi, yani Attalos adını taşıyan bir oğlu vardır. Philetairos onu bilâhare Bergama devleti sülâlesinin varisi ve halefi yapmak niyetinde idi. Hakikaten o, Attalos I. namı altında, 241—197 ye kadar icra-i hükümet etti; fakat doğrudan doğruya Philetairos'un halefi o değil, Philetairos'un büyük kardeşinin oğlu Eumenes I. oldu (bk. şecere). Strabon bu vakıa hakkında fazla izahat vermiyor. Fakat bunun sebebi gayet sarıhtir. Philetairos'un kardeşi Attalos'u kendine halef tayin ettiği halde, bunun halef olarak hükümete geçmeyişi, Philetairos'un ölümünden, yani 263 yılından, önce bizzat onun ölmüş bulunmasını icap ettirir. Attalos'un oğlu Attalos I. ise, 263 te henüz çok genç olduğundan, hükümet idaresini üzerine alamazdı. Yukarıda (bk. s. 110) tesbit ettiğimiz gibi, Attalos I. 197 senesinde öldü. O zaman o 72 yaşında idi.¹ Buna nazaran o 269 da doğmuş oluyor ki, 263 te, yani Philetairos'un ölümünde 6 ve kendisinin hükümete geçtiği 241 senesinde 28 yaşında idi. Philetairos'un kardeşi ve Antiochis'in zevci Attalos, 269 ile 263 arasında ölmüş olmalıdır. Philetairos kendini bu müşkülât karşısında görerek, ikisi arası bir hâl sureti bulmak mecburiyetinde kaldı ve bir devlet naipliği ihdas etti. O bunu, büyük kardeşinin oğlunu kendine halef tayin etmek sureti ile, yaptı. Fakat o bu-

ros'un sikkelerinde, müstakil bir prens gibi, kendi resmi bulunacak yerde, Seleukos I.'un resminin bulunmasından Philetairos'un Seleukilerin yüksek hâkimiyetini tanımış olduğu manası çıkarılmak isteniyor ki (F. Imhoof Blumer, *Die Münzen der Dynastie von Pergamon*, Abh. Akad. Berlin, 1884; V. Fritze, *Die Münzen von Pergamon*, 7, Abh. Akad. Berlin, 1910), bu da yalnız bir görünüşten ibarettir; çünkü Seleukos'un portresi isimsiz ve unvansız bulunmaktadır. Buna mukabil Philetairos'un isminin paralarda bulunması onun bizzat müstakilen sikke basmak hakkına sahip olduğunu gösteriyor. Seleukos'un ölümünden sonra da oğlu ve halefi Antiochos I.'un portreleri bu paralara konulmayıp, yine Seleukos'un resminin kullanılmasına devam edilmesi açıkça gösteriyor ki, burada mevzuu bahsolan Suriye devletinin hâkimiyet üstünlüğü meselesi değil, Seleukos I. ile olan şahsî bir münasebetten ileri geliyor.

¹ Polyb. 18, 41, 8.

nunla beraber Eumenes I. 'i sadece veraseti idareye memur etmedi. Zira Attalos I. sinn-i rüşte vasıl olunca, Eumenes hükümetten çekilmedi, bilâkis kendi ölümüne kadar devleti idare etti. Bu, Philetairos 'un müşkülâtı yeğeni Eumenes 'in adopsiyonu ile hallettiği ihtimalini varit kılıyor. Bu arada Philetairos daha baştan Eumenes I. 'in hâkimiyeti kendi zürriyetine veraset yolu ile bırakmamasını ve Attalos I. 'a terk etmesi lâzım geleceğini kararlaştırmış olmalıdır. Attalos I. 'un Eumenes I. tarafından adopsiyon edilmesine, bu takdirde, lüzum yoktu. Zira Attalos I. ismen Philetairos 'un torunu ve Suriye prensesi Antiochis 'in oğlu olarak, zaten kendisi için şeklen o hakkı haizdi. Buna benzer bir vak'a bilâhare Eumenes II. 'in ölümünde hâdis oldu. Eumenes II. 'in kendine varis olarak bıraktığı oğlu Attalos III. küçük yaşta idi. Bunun için o hâkimiyeti küçük kardeşi Attalos II. 'a intikal ettirdi. Bu, tıpkı Eumenes I. gibi, kendi ölümüne kadar hükümeti idare etti ve ona yeğeni Attalos III. halef oldu. Bu suretle her şey mantıkî olarak izah ediliyor ve, Strabon 'un verdiği malûmata göre, en küçük bir tenakuz dahi arzetmiyor. Buna rağmen Cardinali Strabon 'un bahsettiği şecerede bir kronolojik müşkülât keşfettiğini zannediyor ve buna mebni bütün bir neslin araya ilâve edilmesi lâzım geleceğini beyan ediyordu. Ernst Meyer bu görüşe iştirak etti. Bu suretle başlangıçta zikrettiğimiz ağır metodik hatalardan bahse geliyoruz.¹

Bu iki âlim meseleyi şöylece tevsik ediyorlar:

1. Philetairos 343 te doğduğundan, babası 370 te doğmuş olmalıdır. 269 da dünyaya gelen torunu Attalos I. 'un doğumu ile bu büyük babanın doğumu arasında, yuvarlak hesaplama, 100 sene vardır. Bu onlara gayr-ı varit görünüyor.

2. Bundan başka Attalos I. 'un babası Attalos 'un Antiochis ile evlenmesi 270 tarihinden daha önce olamaz; zira Attalos I. 269 da doğmuştur. Antiochis 'in babası Achaios 322 den önce doğmuş olamaz; zira onun babası Seleukos I. 324 senesinde evlendi ve 323 senesi, büyük kardeşi Antiochos I. 'un doğumu için, boş bırakılmak mecburiyetindedir.² Bu suretle Antiochis 'in doğumu 300 senesine vazolunmalıdır. O halde evlendikleri zaman kocası Attalos, Philetairos 'un kardeşi olduğu takdirde, en aşağı 50—60 yaşında, kendisi ise, ancak 20 yaşında olmuş olmalıdır. Bu da onlara gayr-ı varit görünüyor.

¹ Krş. s. 105, not 2.

² Bu hesaplarda Achaios 'un Seleukos I. 'un bir küçük oğlu olduğu, isbat edilmiş bir vakia olarak, kabul edilmiştir. Hakikatte ise, bu ancak Beloch 'un verdiği bir ihtimalden ibarettir.

3. Nihayet Philetairos'un veraset intikalinin (sırasının) tanziminde, büyük kardeşini nazar-ı itibara almayarak, halefliği küçük kardeşinin zürriyetine mahfuz bırakması, onlara daha gayr-ı muhtemel görünüyor. Bunun için, Strabon'un bildirdiğinin aksine olarak, Attalos'un büyük kardeş ve Eumenes'in küçük kardeş olması icap eder. Bu sebeplerden dolayı, bu iki âlim Strabon'un verdiği malûmatın yanlış olduğunu ve „çok daha basit hâl sureti“ olarak, Antiochis'in kocası Attalos'un, Philetairos'un bir kardeşi değil, bir yeğeni olduğunu beyan ediyorlar. Böylece menbalarımızca malûm olmayan bütün bir nesil Bergama hükümdar ailesine ithâl edilmiş ve bu suretle aynı zamanda Attalos ismi konulan yeni bir şahıs meydana gelmiş oluyor; çünkü bununla, onlara göre, „Strabon'un sahvi“ basit bir tarzda izah edilmiş oluyor. Üçüncü delil kendiliğinden çürümektedir. Zira mecburî sebepler olmadan, sadece bize uygun gelmediğinden, ciddî bir eski zaman tarihçisinin verdiği açık malûmatı, basit bir tarzda, aksine çevirmek imkânsızdır. Strabon'un bildirdiği gibi, tabiatı ile Eumenes büyük kardeş ve Attalos da küçük kardeş idi. Yukarıda (bk. s. 113 v.d.) meseleyi tahlil ettiğimiz gibi, Philetairos hâkimiyetinin ilk senelerinde büyük kardeşi ve onun oğlunu hiç bir zaman hesaba katamazdı; çünkü o bizzat Amastris'te icra-i hükümet ediyordu. Bu cihet Cardinali ve Meyer'in gözünden kaçmıştır. Diğer iki delil de hiç bir şey ihtiva etmiyor. O takdirde Strabon'un bildirdiği şeylerin imkânsızlıklardan ibaret olduğu meydana çıkmış olurdu. Bu, meselenin gayr-ı muhtemel olduğuna dair derunî bir duygudur; fakat bir isbat değildir. Cardinali'nin hesaplarının mühim bir kısmı, şüphesiz, doğrudur; fakat onlar Strabon'un aleyhine hiç bir şeyi isbat etmiyorlar. Siyasî sebeplerden dolayı 20 yaşındaki bir prensesin 60 yaşındaki bir adamla evlendirilmesi hiç de imkânsız bir şey değildir. Siyasette ekseriya insanların hisleri nazar-ı dikkate alınmaz. Lysimachos da, ancak 20 yaşında olan Arsinoe ile evlendiği zaman, 60 yaşında idi ve onların çocukları da oldu. Hattâ Philetairos'un kardeşi Attalos'un evlendiği zaman, o kadar yaşlı olduğu da kat'iyetle söylenemez. 50 yaşındaki bir kadın henüz doğurabilir. Philetairos'un anasının, onu dünyaya getirdiği vakit, henüz oldukça genç, 20 yaşında olduğunu kabul edelim. Bu takdirde o 315 tarihinde de en küçük oğlu Attalos'u dünyaya getirebilirdi. Bahis mezuu olan zaman şudur: Attalos 342 den daha önce ve 313 ten daha geç doğmuş olamaz. Antiochis ile olan izdivaç en erken 280 ve en geç 270 tarihinde aktedilmiş olabilir. Attalos 280 de 33—62 ve 270 te 43—72 yaşlarında bulunmuş olabilir. Antiochis'in yaşı için 20—30 arasında her hangi bir tarafa hareket edebilen bir serbest zaman elde ediyoruz. Hakikat işte bu suretle elde ettiğimiz hudutlar dahilinde

bulunmaktadır ve o halde mesele gayet normal ve alelâde bir vekayî temsil edebilir. Mevzubahs olan şey 40—50 yaşındaki bir kimsenin 25—30 yaşları arasındaki biri ile evlenmesinden ibaret olabilir. Bu suretle meselenin gayr-ı muhtemel olduğu hakkındaki derunî his bertaraf edilmiş ve Cardinali ile Meyer'in delilleri bütün ehemmiyetini kaybetmiş oluyor. Şu halde o hayalî Attalos'un Bergama kıralları şeceresi içerisinde sıkıştırılması tamamiyle fuzulîdir ve Strabon tam manasiyle hak kazanmış oluyor. Bundan başka Strabon, Pausanias tarafından, bilhassa teyit olunuyor:

II. Paus. 1, 8, 1¹

Ὁ δὲ Ἀττάλος Ἀττάλου μὲν παῖς ὄν, ἀδελφιδούς δὲ Φιλεταίρου, τὴν ἀρχὴν Εὐμένους παραδόντος ἔσχεν ἀνεπιού.

„Philetairos'un yeğeni ve Attalos'un oğlu Attalos, kendi kuzeni Eumenes hâkimiyeti ona verdi“.

Bizim şimdi elde ettiğimiz neticeleri bir sıra kitabelerde sadece kontrol ve eksiklerini tamamlamamız kalıyor.

III. Dittenberger, *OGIS*, 749, Thespiai'da bulunan beotya lehçesindeki kitabe:

Φιλέτηρος Ἄτ | τάλω Περγα | μεύς ἀνέθει | κε τ[ά]ν γὰν τοῖ | Ἐριμῆ ἐν τῷ
[ἔ] | ληοχρίστιον | ἱερὰν εἶμεν | ἐν τὸν ἅπαντα | χρόνον.

„Bergemalı Attalos'un oğlu Philetairos bu yeri, yağlanma yeri olmak üzere, Hermes'e ebedî mabed olarak, vakfetti“.

IV. Dittenberger, *OGIS*, 310, Thespiai'da bulunan beotya lehçesindeki kitabe:

Φιλέτηρος Ἄτ | τάλω Περγα | μεύς ἀνέθει | κε τὰν γὰν | τῆς Μώσης | τῆς
Ἐλικῶ | νιάδεσσι ἱερὰ | ν εἶμεν τὸ[ν πᾶν] | τα χρόνον

„Bergemalı Attalos'un oğlu Philetairos bu yeri, Helikon san'at ilâhlarına (müzler) ilelebet mabed olmak üzere, vakfetti“.

V. Dittenberger, *OGIS*, 311, Thespiai'da bulunan beotya lehçesindeki kitabe:

. . . α . . . ας [. . . | τὰν γ] ἄν [ἄ] νέθει [ιξε | Φι] λέτηρος [᾽Α]ττά[λω |
Π]εργαμεύς τῆς Μ[ῶ] | σ]ῆς κῆ τῆς συνθύτης τοῖ (| ς) | Φιλετηρείσσι ἱερὰν |
[ε]ἶμεν τὸν πᾶντα χρό | [ν]ον.

„. yeri bergemalı Attalos oğlu Philetairos, san'at ilâhlarına (müzler) ve Phileteiros kurban cemiyetine ilelebet olarak, vakfetti“.

¹ Preuner'in Hermes 55 (1920) te yaptığı gibi, Pausanias'in eserinde de Strabon'daki hataların aynıının mevcut olduğuna sadece işaretlerle, bu vesika tabiati ile bertaraf edilemez.

VI. Dittenberger, *OGIS*, 312, Myrina ve Kyme civarında Apollo mabedindeki kitabe:

Ἀπόλλωνι Χρηστηρίω | Φιλέταιρος Ἀττάλου.

„Apollo Chresterios'a, Attalos'un oğlu Philetairos“.

VII. Dittenberger, *OGIS* 748, Kyzikos'tan bir kitabe:

Τά δε ἔδωκεν Φιλέταιρος | Ἀττάλου δωρεάν τῶι δήμωι κτλ.

„Attalos'un oğlu Philetairos ahaliye aşağıdaki şeyleri hediye etti v.s.“¹

VIII. *Ajb Ergh* 9, s. 20, Mamurt kalesinde Kybele mabedindeki vakıf kitabesi:

Φιλέταιρος Ἀττάλου Μητροί Θεῶν.

„Attalos'un oğlu Philetairos, ilâhlar anasına“.

IX. *MIA*, 35, 1910, 437 (krş. 37, 1912, 246; *Ajb*, *Ergh.*; 9, s. 38). Bergama'da Demeter mabedindeki vakıf kitabe:

Φιλέταιρος καὶ Εὐμένης ὑπὲρ τῆς μητρὸς Βόας Δήμητροι.

„Philetairos ve Eumenes anaları Boa namına Demeter'e“.

X. E. Meyer, *Klio* 19, 1925, 462 (krş. Holleaux, *Rev. Des ét. anc.* 20; Preuner, *Herm.* 55, 1920, 397), Delphi'den bir kitabe:

Θεοί, | Δεῖφοι ἔδωκαν [Φιλεταίρωι καὶ τῶι υἱ] ὧι Ἀττάλωι | καὶ τῶι ἀδελφῶι [Εὐμένει Περγα] μεῦσσι προξενίαν κτλ.

„Tanrılar! Delphililer Philetairos'a, onun oğlu Attalos'a ve kardeşi Eumenes'e, Bergamalılara resmî misafirperverliklerini bahsettiler v.s.“

XI. *Ajb*, *Ergh*, 9, s. 38, Mamurt kalesinde bir heykelin kaidesindeki kitabe:

Ἀττάλος Φιλεταίρου | Ἀντιοχίδα τὴν γυναῖκα.

„Philetairos'un oğlu Attalos, onun zevcesi Antiochis“.

XII. *IG*, XI, 4, 1108, Delos'tan bir kitabe:

[Βασιλεὺς] Ἀττάλος | [Ἀττάλου τ]οῦ Φιλεταίρου | [καὶ Ἀντι]οχίδος.

„Philetairos oğlu Attalos ve Antiochis'in oğlu kral Attalos“.

XIII. *IG*, XI, 4, 1107, Delos'tan bir kitabe:

Εὐμένης Εὐμένου | τοῦ Φιλεταίρου ἀδελφοῦ | καὶ Σατύρας τῆς Ποσειδωνίου.

„Eumenes oğlu Eumenes, Philetairos'un ve Poseidonios'un kızı, Satyra'nın kardeşi“.

XIV. *MIA*, 33, 1908, 405, Bergama'da bir heykelin kaidesindeki kitabe:

¹ Philetairos'un kyzikoslulara yaptığı hediyelerin daha aşağıda bahsolunan listesinin bizim mevzuumuzla alakası yoktur ve bunun için zikredilmemiştir.

Φιλέταιρος Ἀττάλου | Εὐμένη τὸν υἱόν.

„Attalos'un oğlu Philetairos, onun oğlu Eumenes“.

XV. *MIA*, 35, 1910, 463, Bergama'da bir heykelin kaidesindeki kitabe:

Εὐμένης Φιλεταίρου | Ἀτταλον τὸν υἱόν.

„Philetairos'un oğlu Eumenes, onun oğlu Attalos“.

Bu kitabelerden evvelâ Philetairos'un ve kardeşlerinin ebeveyninin isimlerinden haberdar oluyoruz. Nr. III.—VIII. ve XIV. te Philetairos'a Attalos'un oğlu denilmektedir. Burada Attalos I.'un oğlu üçüncü Philetairos'un değil, ancak Bergama sülâlesinin müessisinin mevzubahsolabileceği gayet açıktır. Zira üçüncü Philetairos resmî vesikalarda Φιλέταιρος βασιλέως Ἀττάλου („kral Attalos'un oğlu Philetairos“) tesmiye olunmaktadır. Nr. VII. de kitabenin mealinden de aynı netice çıkıyor. Buna nazaran Philetairos'un babasının ismi, Attalos idi. IX. numaralı mabed kitabesinden Philetairos'un anasının isminin Boa olduğunu öğreniyoruz. Bununla karşılaştırılacak başka bir muharririn şahadeti vardır:

XVI. Karystios, Athen. 13, 38 b (*FHG*, 4, 358).

Φιλέταιρον δὲ τὸν Περγάμου καὶ τῆς καινῆς ταύτης λεγομένης βασιλεύσαντα χώρας Βόας ἀλητριίδος ἑταίρας τὸ γένος ἀπὸ Παφλαγονίας υἱὸν φησὶ γενέσθαι Καρύστιος ἐν Ἱστορικοῖς Ὑπομνήμασιν.

„Karystios'un şayan-ı dikkat tarihî vesikalar isimli eserinde söylediğine göre, Bergama'ya ve yeni memleket denilen araziye hâkim olan Philetairos, paphlagonialı Boa isiminde bir filavtacı kadının ve Hetärenin oğlu imiş“.

O halde bu Boa paphlagonialı bir kadın idi. Bu da Philetairos'un bir Paphlagonia şehri olan Tios'tan neş'et ettiğini bildiren 13, 4, 1 ve 12, 3, 8 deki malûmata tevafuk ediyor. Kadının aşağı bir menseden olduğu hakkındaki iddianın fena niyetli bir dedi kodudan ibaret olduğu anlaşılıyor. Zira bahsettiğimiz kitabelerde gördüğümüz üzere, iki kardeş analarından kat'iyen hicap etmiyorlar, bilâkis, onun namını ebedileştirmek için, şerefine Demeter'e bir mabed ihda ediyorlar. Bu aile tanınmış bir aile olmasa idi, kral Lysimachos Bergama'yı Philetairos'a ve Amastris'i Eumenes'e emniyet etmezdi. Strabon 13, 4, 1'de serahaten Philetairos'un itinalı bir terbiyeye mazhar olduğuna işaret ediyor. Şu halde bu ailenin hiç olmazsa, Tios'ta muteber ve kibar ailelerden biri olması lâzımdır. Bahsolunan kitabede göze çarpan cihet, yalnız Philetairos ve Eumenes'in zikredilmesi ve fakat üçüncü kardeş Attalos'un isminin geçmemesidir. Bundan, mabedin vakfından önce, Attalos'un ölmüş olduğu neticesine varılabilir. Yukarıda, (bk. s. 115)

ihhtimal verdiğimiz üzere, onun, daha önce Philetairos tarafından oğulluğa kabul edildiğinden dolayı, burada zikredilmediği imkân dahilindedir; çünkü o resmen artık Boa 'nm oğlu olarak görünemezdi. Hakikatte adopsiyon XI. numaralı kitabe ile te'yit olunuyor; bunda Attalos kendini Antiochis 'in zevci ve Philetairos 'un oğlu tesmiye ediyor. Buna tekabül eden surî akrabalık münasebeti X. numaralı Delphi Proxeniedekret 'inde ifade olunuyor. Burada üç kardeş: Philetairos, oğlu Attalos ve kardeşi Eumenes olarak görünmektedirler. Nihayet XII. numaralı Delos kitabesinde Attalos, kiral Attalos I. 'un babası ve Antiochis in, zevci, resmen Philetairos 'un oğlu sayılmaktadır. Bizim Strabon 'un verdiği malûmattan çıkardığımız hükümler, bundan daha iyi teyit olunamazdı. Strabon 'un verdiği malûmattan, Philetairos 'un bilâhare, bu şeklen oğlu olan kim-senin ölümünden sonra, yeğeni Eumenes 'i manevî evlât yapmış olduğu neticesini çıkarmıştık. Kitabeler bunu da tevsik ediyorlar. Nr. XIV. 'te Philetairos 'un oğlu Eumenes deniliyor. Fakat daha önceye, adopsiyon-dan evvele, vazedilmesi lâzım gelen XIII. numaralı Delos kitabesinde o, hakikî babası olan Eumenes 'in oğlu olarak, anılmaktadır. Bu kitabe-den, bundan başka Philetairos 'un kardeşi Eumenes 'in, Poseidonios is-mindeki bir adamın kızı Satyra ile, evli olduğundan haberdar oluyoruz. Bu şahıslar başkaca malûm değillerdir. Bu kitabelerin sonuncusu olan XV. numaralı kitabeden Philetairos oğlu Eumenes 'in, Attalos isminde, bir oğlu olduğundan da haberdar oluyoruz. İlk önce, tecrübe için, Attalos ve Antiochis 'in oğlu bu Attalos 'un Eumenes I. tarafından, Philetairos 'un arzusuna göre, müteselsil veraseti emniyete koymak maksadı ile, manevî evlât yapıldığını kabul edelim. Fakat biz (bk. s. 115 v.d.) müteselsil veraset meselesinin her hususta temin edilmiş olduğunu kabul ettik.

Bunun için bir adopsiyona lüzum kalmamış oluyordu. Buna göre, bu kitabede zikredilen Attalos, Eumenes I. 'in hakikî bir oğlu olabilir. Fakat bu hususta burada bir serahat elde edilemez. Bunun gibi bize, başka kitabeler vasıtası ile, malûm olan diğer iki şahsın bir yere yerleştirilebilmesi keyfiyeti meçhul kalıyor. Bu şahıslardan biri Thespiiai 'da san'at ilâhlarına vakıf yapan Eumenes oğlu Philetairos 'tur.¹ Bu kitabenin ilk naşiri Jamot² bunun, yazı karakterine göre, sülâlenin müessisi Philetairos 'un Thespiiai 'da yapmış olduğu diğer vakıflarla aşağı yukarı hemzeman olduğunu bildiriyor (krş. nr. III—V).

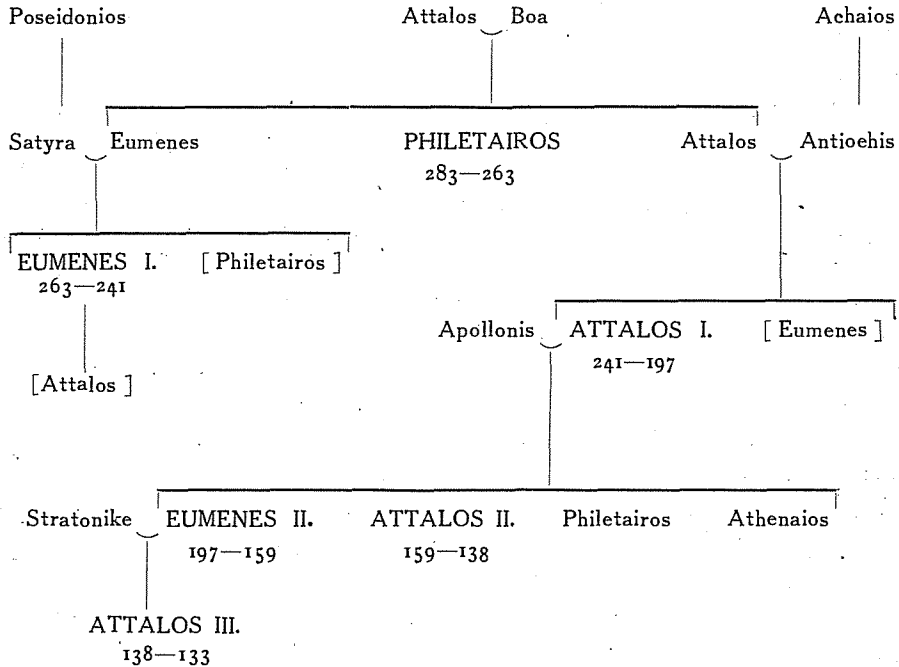
Bizim kontrol edemeyeceğimiz bu müşahede doğru olduğu takdirde, mevubahsolan şahıs ancak sülâlenin müessisi Philetairos 'un büyük kardeşinin bir oğlu, yani Eumenes I. 'in bir kardeşi olabilir. Diğer, ücretli

¹ Dittenberger, OGIS, 750.

² BCH, 26 (1902), 155, 5.

askerler kitabesi denilen kitabede bahsı geçen, Attalos oğlu Eumenes isminde bir şahıstır.¹ Bu kitabe, Eumenes I'in ücretli askerlerinin bir isyanı üzerine, onlarla kendisinin akdettiği bir mukaveleyi hâvidir. Bahsı geçen Attalos oğlu Eumenes, bu hâdiselerde şüpheli bir rol oynuyordu. Onun isyana iştirak ve hattâ isyanı kendisinin tertip ettiği muhtemel görünüyor. Ernst Meyer'in (*Die Grenzen der hellenistischen Staaten in Kleinasien*, s. 99) kanaatbahş bir surette meydana koyduğu gibi, kitabe Eumenes I.'in icra-i hükümet ettiği zamanın ikinci nısfına, 251—241 senelerine, aittir. Bu zamanda ortaya çıkan ve siyaset çeviren Attalos oğlu Eumenes namında biri, ancak Attalos ve Antiochis'in oğlu, yani Attalos I.'in bir küçük kardeşi veya Eumenes I.'in bir yeğeni olabilir.

Bu suretle artık Bergama krallarının kat'i şecere tabelesini tanzim edebiliriz :



ZUSAMMENFASSUNG

Ausgehend von der Stelle Strabon 13, 4, 1—12 wird noch einmal der Stammbaum und die Chronologie der Pergamenischen Könige untersucht. Die Stelle eignet sich vorzüglich zur Demonstrierung metho-

¹ Dittenberger, OGIS, 266 = Fränkel, *Inschr. v. Pergamon*, 13.

discher Quellenforschung und diese ist daher auch zum Nutzen der türkischen Studierenden der Alten Geschichte der Hauptzweck der Arbeit.

Die Chronologie ist kein Problem mehr. Die Unstimmigkeiten, welche die Angaben Strabons enthalten, lassen sich sinnvoll erklären und auflösen, wenn man annimmt, dass in der Zahl der Regierungsjahre Eumenes II. ein Schreibfehler von 10 Jahren steckt und dass ausserdem Strabon Eumenes II. das eine Jahr zugab, das er nach Polyb. 18, 41, 8 Attalos I. abgezogen hatte. Dadurch wird bewiesen, dass Polybios Recht hat.

Unter Heranziehung der übrigen Quellen, besonders der Inschriften, wird sodann die Stammtafel aufgestellt. Auch hier läge eigentlich kein Problem vor, wenn nicht Cardinali *La genealogia degli Attalidi*, 179 ff. und Ernst Meyer *Zum Stammbaum der Attaliden* (Klio 19, 462), denen sich Beloch GG 4, 2², 206 anschliesst, Schwierigkeiten erst hineingetragen hätten. Sie glauben, dass Attalos der Bruder des Philetairos, zu alt gewesen sei, um noch mit der syrischen Prinzessin Antiochis vermählt werden zu können. Denn es sei nicht anzunehmen, dass Philetairos seinen jüngeren Bruder zum Nachfolger bestimmt habe, sondern Attalos müsse der ältere, Eumenes aber der jüngere Bruder gewesen sein, umgekehrt wie Strabon angibt. Dann aber wäre Attalos im Jahre 283, als Philetairos sich selbständig machte, über 60 Jahre alt gewesen. Daher müsse Attalos, der Gemahl der Antiochis, ein Neffe des Philetairos gewesen sein.

Strabons Angabe wird ausdrücklich von Paus. 1, 8, 1 bestätigt und wir haben auch ohne dies kein Recht, seine Worte in ihr Gegenteil zu verkehren, wenn sich aus ihnen nicht unlösbare Schwierigkeiten ergeben. Solche liegen aber nicht vor. Philetairos konnte am Anfang seiner Regierung überhaupt nicht an eine Nachfolge seines älteren Bruders Eumenes oder dessen Sohnes denken, da beide sich damals noch in Amastris befanden (Memnon, 16) und zu erwarten stand, dass sie dort eine eigene Dynastie gründen würden. Es blieb ihm also gar nichts anders übrig, als seinen jüngeren Bruder zu adoptieren. Dieser war keineswegs durch sein Alter zur Vermählung mit Antiochis ungeeignet. In der Ehe der Beiden liegt nichts ungewöhnliches. Denn wenn man sich nicht auf summarische Rechnungen einlässt, sondern die möglichen Grenzjahre genau bestimmt, so ergibt sich, dass es sich um die Ehe zwischen einem 40—50 jährigen und einer 25—30 jährigen gehandelt haben kann. Strabon bleibt also durchaus

im Recht, und der imaginäre „Attalos“ den Cardinali in den Stammbaum glaubte einführen zu müssen, ist ganz überflüssig.

Die oft erwähnten Schwierigkeiten, die sich angeblich aus den wirren Vatersangaben der Inschriften ergeben, lösen sich sehr einfach. Sie wurden von meinen gänzlich unvoreingenommenen türkischen Studenten, mit denen ich den Stammbaum im Althistorischen Seminar behandelte, selbstverständlich durch Adoption erklärt. Und dies ist die einzige Erklärung, die ein gesunder Menschenverstand zulässt.

So bestätigt sich der methodische Grundsatz, dass die Quellen in ihrem Zusammenhang aus sich selbst heraus erklärt werden müssen und alle ihre Angaben, die nicht offensichtlich unvernünftig sind, so lange beizubehalten sind, als sie nicht unlösbare Widersprüche mit sich selbst ergeben.
